

היבטים לשוניים עקב פא

דקדוקי קריאה בפרשת עקב ובהפטרה ובראשון של ראה

ז יב וְשִׁמְרֹתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם: מוטעם מרכא-טיפחא ולא טיפחא-מרכא
ז יג וְאֶהְבֶּךָ: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה, הטעמה משנית בה"א, והבי"ת אחריה
בשווא נע: ו-אָה-בְךָ. וּבִרְכֶךָ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי. לָתֵת לְךָ: טעם נסוג אחור ללמ"ד
ז טז נָתַן לְךָ: אין טעם נסוג אחור לנר"ן
ז כד וְהֶאֱבַדְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף, הדל"ת בשווא נח. הַשְׁמַדְךָ דל"ת בשווא
נע
ז כה וְלִקְחֵתָ לְךָ: תיבת וְלִקְחֵתָ במלרע ואין טעם נסוג אחור, כנ"ל בהמשך הפסוק תִּנְקֹשׁ בּוֹ
ח א אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצֹנֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת: יש להאיץ את קריאת תיבת הַיּוֹם המוטעמת
בטפחא, מפסיק עיקרי, להסמיכה לתיבה שלפניה שלא יישמע כאילו התביר מפסיק גדול ממנו: אֲשֶׁר
אֲנֹכִי מְצֹנֶה הַיּוֹם - תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
ח ב הוֹלִיכֶךָ: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. אֶלְהִיךָ זָה: שני תבירים מתרדפים. עֲנֵתְךָ: דגש חזק
בנר"ן, מלשון עינוי, כן הדבר גם בהמשך הפרק פס' טז
ח ג וַיַּעֲנֶךָ: היר"ד בשווא נח לא בפתח והנר"ן דגושה ובשווא נע, מלשון עינוי; וַיֹּאכְלֶךָ למ"ד שווא נע
ח ה יִיסַר: יר"ד ראשונה בשווא נע, יר"ד שנייה בפתח. מִיִּסְרֶךָ: כ"ף סופית דגושה
ח ז נָחֲלִי מַיִם: טעם נסוג אחור לנר"ן. הנר"ן במונח והמילה איננה מוקפת
ח ט תֹּאכַל-בָּהּ: געיה בת"ו. לֹא-תִחַסֵּר כָּל בָּהּ: טעם טפחא בתיבת כָּל
ח י וְאֹכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכֵךָ: הראשונה במלרע והשנייה במלעיל עקב ההפסק, והשלישית שוב מלרע.
נָתַן-לְךָ: געיה בנר"ן
ח יא עליית שני
הַשָּׁמַר: במלעיל
ח טו הַמוֹלִיכֶךָ: כ"ף ראשונה בשווא נע
ח טז הַמֵּאֲכַלְךָ: הטעמה משנית בקדמא בכ"ף והלמ"ד אחריה בשווא נע. לְהִיטִבְךָ: געיה בטי"ת, והבי"ת
אחריה בשווא נע
ח יז עָשָׂה לִי: טעם נסוג אחור לעי"ן
ח יט וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ: אף על פי שהוא ו' ההיפוך הטעם נשאר בו'.
ח ט וְהֶאֱבַדְתָּם: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה
ט ד עליית שלישי
ט ה וּבִיִּשָׁר: הבי"ת בשווא נח
ט י בְּאֶצְבָּע: במלרע
ט יד וְאֶעֱשֶׂה: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה
ט טז וְאָרָא: במלעיל
ט כא לְקַחְתָּי: במלעיל
ט כה אֵת אַרְבַּעַיִם: את במונח ולא במקף

ט כו בַּגְדָּלָיִךְ: הגימ"ל בקמץ קטן

י א עליית רביעי

פָּסֶל-לָיִךְ: הסמ"ך בקמץ קטן ויש להיזהר לא להדביק את התיבות

י ב וְאָכְתָב: הוא"ו בשווא נע

י ה וַיְהִי שָׁם: טעם נסוג אחור ליו"ד הראשונה

י ו נָסַעו: הטעמה משנית בנו"ן

י ז נַחֲלֵי מַיִם: טעם נסוג אחור לנו"ן, תיבת נַחֲלֵי מוטעמת במרכא במדויקים

י יא וַיָּבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ: בשתי התיבות, הוא"ו בשווא נע (לשון עתיד)

י יב עליית חמישי

י יז וְאֲדַנִּי: האל"ף מנוקדת בחטף ויש להשמיעה¹ va'adone

י יח לָתֵת לֹ: טעם נסוג אחור ללמ"ד הראשונה

י יט וְאֶהְבֶּתֶם: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה

י א ד בְּרִדְפָם: הרי"ש הקמץ קטן

י א ז אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂה: את במקף ולא בתביר

י א י עליית ששי

וְהִשְׁקִיתָ: במלעיל²

י א יג וּלְעַבְדוֹ: הלמ"ד בשווא נח והעי"ן בקמץ חטוף, יש להקפיד על קריאת העי"ן, החלפתה באל"ף משנה את משמעות הכתוב

י א יז וְחָרָה אֶף-ה': יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא יישמע חו"ח 'וְחָרָף'

י א טז פֶּן יִפְתָּה: מוטעם במרכא טיפחא, כך במדויקים

י א כא נִשְׁבַּע: יש להקפיד על קריאת העי"ן, החלפתה בה"א משנה את משמעות הכתוב

י א כב עליית שביעי ומפטיר

וּלְדַבְּקָה-בּוֹ: ללא געיא בוי"ו החיבור, השווא בלמ"ד נח. הבי"ת במילה השנייה ללא דגש

כמה דקדוקים בפרשת "והיה אם שמע":

וּלְעַבְדוֹ: הע' בקמץ חטוף, המילה וּלְעַבְדוֹ שייכת לקטע שלפניה, ולכן לא להפריד בין אֱלֹהֵיכֶם ובין וּלְעַבְדוֹ, ולא להדביק וּלְעַבְדוֹ עם כָּל לַבְּכֶם.

וּנְתַתִּי (X2) וְאֶסְפָּתָ: שתיהן במלרע

פֶּן יִפְתָּה: ה' צריכה להישמע ולא להיקרא כא', ולא לבלוע איתה את הנ': פֶּנְפָּתָה.

וְעַבְדְתֶם הד' בשווא נח, ולכן הקורא ועבַדְתֶם משתבש. מי שאינו מבחין בין ד' דגושה לרפויה עלול להתקשות לקרוא אותה נחה, וגם עלול להבליע אותה בת' שלאחריה. לכן, או ילמד את לשונו לקרוא ד' רפויה כדינה [th באנגלית במילה the], או ילמד את לשונו לקרוא ד' לפני ת' דגושה ושתיהן תשמענה.

עַל-יְדֵיכֶם הדל"ת בשווא נח לשון יחיד, לא יְדֵיכֶם לשון רבים

וּלְמַדְתֶּם: הערה כנ"ל כמו ועבַדְתֶם.

¹ כאן אין הכלל "מש"ה מוציא וכל"ב מכניס" מתקיים

² כאן יש עבר פשוט, לא וי"ו ההיפוך אלא וי"ו החיבור

וּבְשִׁכְבֶּךָ: הַב' אַחֲרַי הוּא הַיָּא בְשׁוּא נַח אַע"פ שִׁישׁ גַּעִיא לַפְּנִיָּה.

הַפְּטֵרַת פְּרִשְׁת עֵקֶב יִשְׁעִיהוּ מִט יָד – נָא ג:

מִט יִז וּמַחְרִיבֶיךָ: הַחִי"ת חֲטוּפָה וְלֹא בְשׁוּוֹא נַח

מִט יח כָּלֶם נִקְבְּצוּ בְּאוּ-לֶךְ: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת כָּלֶם. נִקְבְּצוּ בְּאוּ לֹא לְהוֹסִיף ו' לַפְּנֵי הַבִּי"ת³. חִי-

אַנִּי: בְּמַלְעִיל. וְתִקְשְׁרִים: גַּעִיָּה בּוֹא"ו אַךְ הַתִּי"ו אַחֲרֶיהָ בְשׁוּוֹא נַח

מִט יט חֲרַבְתֶּיךָ: הַחִי"ת בְּקִמְץ קֶטֶן. תִּצְרִי: הַצַּד"י בְשׁוּוֹא נַע

מִט כ גֶּשֶׁה-לִּי: דָּגֵשׁ חֲזַק בְּלִמ"ד מְדִין דְּחִיק

מִט כֹּא יֵלֵד-לִּי: גַּעִיָּה בִיר"ד. אֵיפָּה: בְּמַלְרַע

מִט כב תִּנְשְׂאָנָה: שִׁי"ן שְׂמַאלִית

מִט כג אֲמַנִּיךָ: הַמ"ם בְשׁוּוֹא נַע. יִשְׁתַּחֲוּוּ לֶךְ: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לַתִּי"ו. וְיִדְעֶתָ: הַעִי"ן בְּפִתַח

מִט כו וְהֶאֱבַלְתִּי: הַעֲמָדָה קְלָה בַה"א לְמַנּוּעַ הַבְּלַעַת הַאֲל"ף הַחֲטוּפָה, וּבְמַלְרַע. וְכַעֲסִים דָּמָם יִשְׁכָּרוּן:

טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת וְכַעֲסִים, תִּיבַת יִשְׁכָּרוּן בְּמַלְרַע

נ ד גִּתָּן לִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לְנִר"ן הַרְאִשׁוֹנָה

נ ה פִּתַח-לִּי: הַגַּעִיָּה בְּתִי"ו וְלֹא בַפ"א

נ ז יַעֲזֹר-לִּי: הַזִּי"ן בְּקִמְץ קֶטֶן, כֵּן הַדְּבַר בַּהֲמִשְׁךְ בַּפִּס' ט

נ ח נַעֲמָדָה יַחַד: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לְנִר"ן⁴

נ יֵא קִדְחִי אֵשׁ: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לְקו"ף

נֹא א רָדְפִי צָדֵק: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לְרִ"ש. חֲצַבְתָּם... נִקְרָתָם: שְׂתִיָּהֶם בְּמַלְרַע

נֹא ב וְאַבְרָכְהוּ וְאַרְבֶּהוּ: בְּתִיבָה הַרְאִשׁוֹנָה הוֹא"ו בְּפִתַח וְהַרִ"ש בְשׁוּוֹא נַע וּבִשְׁנֵיָּה הוֹא"ו בְשׁוּוֹא⁵

נֹא ג יִמְצָא בָּהּ: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לְמ"ם

רֵאשׁוֹן שֶׁל פְּרִשְׁת רֵאָה:

יֵא לֵב שְׁנֵי בְּמִנְחַת שַׁבַּת

יֵב ב עֲבָדוֹ-שָׁם הַגּוֹיִם: גַּעִיָּה בַעִי"ן, יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל הַפְּרִדַּת הַתִּיבּוֹת שֶׁלֹּא יִשְׁמַע 'עֲבָדוֹ שְׁמָה גּוֹיִם'

יֵב ו שְׁלִישִׁי בְּמִנְחַת שַׁבַּת

מַעֲשֵׂרְתֶיכֶם: הַעִי"ן בְשׁוּוֹא נַח וְהַשִּׁי"ן אַחֲרֶיהָ בְשׁוּוֹא נַע

יֵב ז בִּרְכָךָ: הַכ"ף הַרְאִשׁוֹנָה בְשׁוּוֹא נַח לְמִרּוֹת הַקּוּשִׁי

יֵב י וְיִשְׁבְּתֶם-בְּטַח: גַּעִיָּה בּוֹא"ו

הַעֲרוֹת אַבְרָהָם נִפְחָ ז"ל

י ב וְאַכְתָּב חֲרִיג. הַרְקָדוּק דּוֹרֵשׁ אוֹ "וְכָתַבְתִּי" (שִׁמ' לְדָא) אוֹ "וְאַכְתָּבָה". אִיָּה. אֲצַלְנוּ מִקּוֹבֵל שֶׁזֶּו צוֹרֵת הַעֲתִיד הַפְּשׁוּט, וְצוֹרֵה אֲרוּכָה וְאַכְתָּבָה אוֹ וִי"ו הַהִיפּוּךְ הִיא מַחֲדָשׁת. לְמַחְבֵּר ז"ל

³ עַלֹּל לְהִיגְרָם עֵקֶב סִיוָם הַבְּרַת אוֹ בְּמִילָה הַרְאִשׁוֹנָה, לְהוֹסִיף וִי"ו הַחִיבּוֹר" דְּמִיוֹנִי.

⁴ בּוֹדְדִים הַמְּקָרִים בְּמִקְרָא בָּהֶם הַטַּעַם נִסּוּג אַחֲוֹר שְׂתֵי הַבְּרוֹת (כְּמוֹ בְּשִׁירַת הַיָּם 'נַעֲרָמוּ מִיָּם')

⁵ זֹו וֹא"ו הַחִיבּוֹר, וְלִכֵּן אֵינן בְּקִמְץ.

מאמרים (באנגלית וגם מתורגמים) על צורת הפועל העברי. השאלה היא עד כמה כללי דקדוק אירופיים מתאימים ללשונו הקדושה.

לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲמֵם הָאָרֶץ (ולא אתה) שׁוֹתֶה (לא עתיד אלא דבר תדיר בהווה, ולכן צורת לא-מושלם "תשתה"). [אונקלוס] **א'יה**. נכון הוא ששלושת הפסוקים האלה מדברים על הארץ. גם מצינו לשון השקאה הן על אדם ובעלי חיים והן על הארץ. אבל לשון שתייה כמדומה לא מצאתי, לבד ממקום זה. ואמנם אונקלוס תרגם כאן לְמִטֵּר שְׁמִיָּא שְׁתִּיָּא⁶ מִיָּא: נוסח התרגום ממפעל הכתר של בר-אילן, וכן במכון ממרא ע"פ התאג', וכן בעוז והדר מהדורת אביר יעקב. וכן בדפוס סביוניטה. בחומשים אחרים הגרסה הַשְּׁתִּי כְּלוּמַר אתה תשתה בעתיד, **נוסח זה הוא לקוי ומצווה לתקן**. התרגום בנוסח הנכון מסייע לדברי אברהם נפח ז"ל.

ז יט הרב גור אריה צור נר"ו הַמִּסְתַּת הַגְּדֹלֶת וְגו' וְהִידִד הַחֲזֹקָה וְגו' כֵּן-יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְכָל-הָעַמִּים אֲשֶׁר-אַתָּה יֵרָא מִפְּנֵיהֶם: {ז, יט} יֵרָא מִפְּנֵיהֶם. לפשוטו של מקרא, יתכוון הכתוב לדסליק מיניה, לְכָל-הָעַמִּים. אֲשֶׁר-אַתָּה יֵרָא מִפְּנֵיהֶם מְכָל-הָעַמִּים.

ולעומקו של מקרא מוטעמות המלה יֵרָא בטיפחא. ואשר על כן תדרש הטיפחא בפני עצמה, באשר היא כהפסקה קלה ואינה בהכרח נדרשת עם שלאחריה, אם כי תדוקדק בהיותה לפני אתנחתא. אֲשֶׁר-אַתָּה יֵרָא, באשר אתה ירא אלקים על כן יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהֶיךָ כֵּן לְכָל-הָעַמִּים. ויצילך מִפְּנֵיהֶם.

ועל דרך המוסר שרמזו הכתוב שְׁכַר הענוה. שנאמר עֵקֶב עֲנֹוה יֵרָאֵת ה' (משלי כב, ד). והוא נעוץ בהמשך הפרשה שם הוזהרנו על חטא הגאווה, הַשְּׁמֵר לך (ח, יא) וגו' ורם לַבֶּבֶךְ (ח, יד) וגו' וְאַמְרַת בְּלִבְךָ כִּי וְעַעַם יְדִי עָשָׂה לִי אֵת הַחִיּוֹל הַזֶּה (ח, יז) וגו'. לכן, ממשך הכתוב ואומר וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך וגו'. הרי שכר הענוה אמור.

והיא הברית האמורה בעניין, ברית אבות אשר מהם למדנו יסוד הענוה. באברהם הוא אומר "וְאֲנִי עֹפֵר וְאֶפֶר (בראשית יח, כז)", ויצחק פשט צוארו על גבי המזבח, וביעקב הוא אומר "קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסָדִים (בראשית לב, יא)" וגו'. והיינו "זוהיה עקב תשמעון", עקב תהיו בענוה כאבותיכם, וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֲסֵד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.

ז כ וְגַם אֶת-הַצְּרָעָה יִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד-אֲבֹד הַנְּשֹׂאֲרִים וְהַנְּסֹתָרִים מִפְּנֵיךָ. פירש רש"י מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתו, ומסמאה את עיניהם, בכל מקום שהיו נסתרים שם. זה לפשוטו של מקרא. ולעומקו של מקרא, יש בפירוש רש"י תיאור של יצר הרע ודרך פעולתו. ושמו של השרץ יוכיח, הצרעה, הוא יצר הרע. וכאומרו, אם נהיה ראויים, יהיה שרץ העוף זורקת מרה בהם – בגויים, ואם לאו, אזי יצר הרע הוא הזורק מרה בעוברי רצונו, ומסרסתם ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהם נסתרים ואומרים כביכול שאין הקב"ה רואה מעשיהם. ועל דרך המוסר, הוציא רש"י את פירושו ומסמאה את עיניהם, מהמלה צרעה, שהיא נוטריקון צר-עין. וירמוז על מידה כנגד מידה: שכל הצר-עין על זולתו, יהיו עיניו מסומאות כצרעה הזאת המסמאה את העיניים.

⁶ הוספתי סימן שווא תחת התי"ו, לסימן שהוא שווא נע. משום מה במהדורה זו (מפעל הכתר) אין סימן על השווא, אבל בצורות אחרות של בינוני קל יש סימן שווא. כמו למשל עִבְדָּא.

או פֶּלֶךְ לדרך זו: שכן כוחו של יצר הרע מתחזק, בהיות האדם צר-עין לזולתו. ומדה כנגד מדה, שעל ידי כך נהיה צר עין מלראות נכוחה את השגחתו ית', ולכן נשלחת הצרעה לפקוח את עיניו. ועוד על דרך המוסר, צרעה היא אותיות צ' רעה. לומר לך, כשהאדם הוא צ' [היינו צדיק], לא תבא עליו הרעה כי אם על שונאיו.

ז כב וְנִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מֵעַט מֵעַט לֹא תוּכַל פְּלִתֶם מִהֵרָ פֶּן-תִּרְבֶּה עַלְיֶיךָ תִּית הַשָּׂדֶה וּגו'.

מֵעַט מֵעַט. ובשימת לב, המֵעַט הראשון מנוקד בַּפֶּתַח והמֵעַט השני מנוקד בְּקֶמֶץ. אמנם, מדקדוקי הלשון הוא שיהפך הפתח לקמץ בהיותו באתנחתא, או בסוף פסוק, אך לעומקו של מקרא ידרש הקמץ כפי שנדרש ע"י הגאון בפרשת לך לך [בר' יב, ה'] וַיֵּצֵאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה פְּנֵעַן וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה פְּנֵעַן. שרמוז בזה על הנסיון שעמד בו אברהם אבינו שחשב בתחילה שארץ פְּנֵעַן פתוחה בפרנסה ושובע, כַּפֶּתַח אשר בנון במלה פְּנֵעַן, וראה כי יש בה רעב והיינו קֶמֶץ הרמוז בניקוד הקֶמֶץ אשר בנון במלה פְּנֵעַן. ולא הרהר אחר מידותיו של הקב"ה.

הכי נמי, על דרך האפשר, אמר מֵעַט בַּפֶּתַח, שאמנם יגרש הגויים בקלות מפניהם, אך לא יהיה זה מהר, ולכן חזר הכתוב ואמר בקמץ מֵעַט. מלשון קֶמֶץ, שלא יהיה זה במהרה. ונתן טעם לדבר: פֶּן תִּרְבֶּה עֲלֵיהֶם חַיִּת הַשָּׂדֶה.

א"ה. כאן המשיך ידינו נר"ו על דרך הקבלה וניקוד שם הויה באשרי ובתפילת העמידה בסידורי הספרדים, המנוקד כולו בקמץ, כולו בחירק (מלא וחסר), כולו בפתח, ולמה כל ניקוד רומז, ליודעים חכמת החן.

ועוד על דרך הדרש יש לומר בזכות שאתם המועט מכל העמים שממעטים את עצמכם לפני, כנגד זה ונשל את הגויים האל מפניך מֵעַט מֵעַט.

דפי פרשת השבוע בר-אילן עקב פא הרב ד"ר יהודה אלטשולר, ראש בית המדרש – המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן.

הפרק השישי במסכת ברכות, "כיצד מברכין,"? מוקדש לברכות השונות שיש לברך על כל מאכל ומאכל. בדרך כלל הברכה מתייחסת למקור הגידול של המזון: עץ או אדמה, אך ביחס ליינן, בשל חשיבותו ברכתו: בורא פרי הגפן. לכאורה, גם ברכת הפת עומדת תחת הכלל הזה, שכן מקור הפת – הדגנים ככלל והחיטה בפרט – ברכתם: ..מן הארץ. כבר המשנה מבחינה שברכת הפת, הדגן המעובד, שונה במעט מן הכלל: "על פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ".

בשורות הבאות ננסה לאפיין מעט מהברכה החריגה והשכיחה כל כך: "המוציא לחם מן הארץ".

עיון בנוסח ברכת הפת מלמד על קשיים נוספים רבים. ראשית, מקור הביטוי "המוציא לחם מן הארץ" הוא בפסוק "מִצְמִיחַ חֲצִיר לְבִהְמָה וְעֵשֶׂב לְעִבְדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ (תהלים קד, יד). דהיינו, הקב"ה מצמיח עשב על מנת שהאדם יוציא את הלחם מן הארץ. האדם ולא הקב"ה!

תמיהה זו אינה לשונית בלבד. בשונה מכל ברכות הנהנין, שבהן אנו מברכים ומשבחים את הקב"ה על בריאת פרי העץ או פרי האדמה, הרי שבלחם, גם לאחר שצמחה החיטה, עדיין מוטלות על האדם ט' מלאכות הפת: קצירה, עימור, דישה, זריה, ברירה, טחינה, ריקוד, לישה ואפיה! וכבר קבע רבי עקיבא בויכוחו עם טורנסרופוס אודות סוגיית ברית המילה ועל סמך הדוגמה של מלאכות הפת ותוצרי המאפה המשובחים שמהם מורכבים מזונותינו, שמעשיו של האדם נאים יותר ממעשי הבורא ע"פ תנחומא (בובר), תזריע ז.

בנוסח הברכה יש היבט לשוני מהותי נוסף, והוא משמעות המילה "המוציא". הכרעת הגמרא היא שיש לומר "המוציא" ולא 'מוציא' (ברכות לח ע"א), מכיוון שהמילה 'המוציא' משמשת גם בלשון עבר – "דאפיק משמע".⁷

ורש"י ביאר שם: "הא ודאי ברכה הגונה, דלשעבר בעינן, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו". נמצא שיש כאן פער נוסף בין שאר הברכות, שכולן בלשון הווה – 'בורא' פרי העץ וכד', לברכת המוציא.⁸

פתרון לבעיית הנוסח בזמן עבר והווה טמון בדבריו של הבעש"ט

א"ה. הדברים שהוא מביא מפרשים בחז"ל, מדרש תהלים (בוכר) מזמור קיט איזה דבר הנעב בשמים, אלא אמר הקדוש ברוך הוא על מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרת יְהי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם ... [וגו'] וַיְהִי כֵן (בראשית א ז), וכתב כי הוא אָמַר וַיְהִי וְגו' (תהלים לג ט), אותו הדבר שאמר הוא עשה, לכך נאמר הוא עָשָׂה וַיַּעֲמֵד, בְּדִבְרֵי ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ (תהלים ל"ג ו), ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם, לכך נאמר לְעוֹלָם ה' דִּבְרָךְ נַעֲבַב בְּשָׁמַיִם (תהלים קיט, פט). איני יודע היכן הם בכתבי הבעל שם טוב. משום מה האדמו"ר הזקן הרב שניאור זלמן ז"ל ייחסם לבעל שם טוב, שאלתי מישוה מאנשי חב"ד על זה, וענני מדברים על זה. כאחד מגליוני בית נאמן הר"מ מאוזו נר"ו מעיר גם הוא למה ייחסו לבעש"ט דברי חז"ל.

על הפסוק 'לְעוֹלָם יי דִּבְרָךְ נַעֲבַב בְּשָׁמַיִם דברך שאמרת "יהי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם" וגו' תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם. כדכתיב "וַדַּבֵּר אֱלֹהֵינוּ יְקוּם לְעוֹלָם" (ישעיהו מ. ח), ודבריו חיים וקיימים לעד. כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו וחוזרות למקורן, היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו תניא. שער היחוד והאמונה. א. [א"ה. ייתכן שיש כאן הדגשים והטעמות נוספים של הבעש"ט מעבר לדברי חז"ל במדרש]

לדברי הבעש"ט, [א"ה. חז"ל המובאים בשמו] הבריאה לא הייתה מעשה חד-פעמי, אלא היא מתחדשת מדי יום ויום כמאמר שבתפילה: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית". קיומו היומיומי של העולם מותנה בכל רגע ברצון הבורא. וממילא כל התייחסות לבריאה בלשון הווה תהיה בעלת משמעות קיומית.

רבי יצחק עראמה, בפירושו לפרשת "בחקותי", מתמודד גם הוא עם הקשיים שמעלה ברכת "המוציא". הוא טוען שנוסח הברכה מכון לעתיד, שעליו נאמר שעתידיה א"י להצמיח גלוסקאות וכלי מילת:

הכוונה שתקנו כן בעבור שעיקר חיותינו היא לימות המשיח, וחיי העולם הזה הוא הבל. לכן תקנו 'המוציא לחם מן הארץ', לרמוז לזמן ההוא שיוציא הקדוש ברוך הוא לחם מפיו ממש מן הארץ. העקדה ויקרא כה

אמנם הצעה זו מתמודדת עם הקושי הראשון, אך לשון העבר במילה 'המוציא' מוקשית עוד יותר, שכן ראוי היה יותר שהברכה תהיה מנוסחת בלשון עתיד, ולמצער בלשון הווה כיתר הברכות!

ברצוננו להציע הצעה שונה המתבססת על פסוק מפרשתנו, שבו נידונה חשיבותו של הלחם. בתחילת חומש דברים מזהירה התורה באריכות את עם ישראל מפני הסכנות האורבות לפתחו עם כניסתו לארץ. סכנה אחת שהתורה מתארת היא, שכחת ה' עקב התערות בארץ ומגורים לצד עמי כנען, יחד עם ההתרחקות מהמרכז הרוחני. אך אחת הסכנות המרכזיות שבהן מתמקדת פרשתנו היא, תחושת השובע והביטחון העצמי שעלולים להיגרם בעטיו של השפע האדיר שבו יזכו בארץ ישראל, שהיא "אֶרֶץ חֶטֶה וְשַׁעֲרָהּ וְגַפֵּן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפַּנֵּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחָסֵר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִינָהּ בְּרוּל וּמִהַרְרִיחַ תִּחְצַב נֹחֶשֶׁת. תקופת המדבר על כל לקחיה ניצבת כהכנה להתמודדות עם השפע הזה. אחד הלקחים המרכזיים הוא:

⁷ בשונה מהמילה 'מוציא' שמכוונת רק לזמן הווה כלשון הפסוק, ראו על כך עוד גם במדרש בראשית רבה מו. ז.

⁸ עוד בעניין זה ראו בערוך השולחן, או"ח קסז.

וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנֹתְךָ לְנִסְתָּךְ
לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הִתְשַׁמֵּר מִצֹּתוֹ אִם לֹא. וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא
יָדַעְתָּ וְלֹא יָדַעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לָבְדוּ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא
פִּי יְיָ יַחֲיֶה הָאָדָם.

הניגוד שהפסוק יוצר בין הלחם למוצא פי ה' מעיד על כך, שבתודעה הטבעית הפשוטה הלחם מסמל את כח היצירה שבאדם המאפשר לו לקחת את עשב הארץ – חיטה, ולהפכה לפת מזינה ומשביעה. יכולת אנושית אדירה זו עלולה לבלבל את בני ישראל. ולכן, בתקופת המדבר ניתן להם המן, על מנת להרגילם לידיעה שמוצא פי ה' הוא המחיה את האדם. עבור בני ישראל הייתה זו למידה לא קלה: וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעַבְךָ אֶךְ כִּנְרָאָה שֶׁהִיא הִיִּתָּה נִצְרַכְתָּ בִּיּוֹתֵר כִּהֲכִנָּה רֵאוּיָה לֵאֲתֹגְרֵי הָאָרֶץ הַמִּצְפִּים לָהֶם.

רעיון זה ניתן להמחשה ולחידוד נוסף באמצעות מצווה אחרת הקשורה לפת, והיא מצוות הפרשת חלה. המשנה במסכת חלה קובעת על פי הפסוק: "חֲלָה תְּרִימוּ תְּרוּמָה" (במ' כט:כ), שחובת הפרשת החלה קיימת רק מהשלב שבו קיימת עיסה: "המפריש חלתו קמת אינה חלה וגזל ביד כוהן העיסה עצמה הייבת בחלה." חלה ב.ה.

מחומר הגלם – השיבולים, יש להפריש תרומות ומעשרות, אך מהתוצר המוגמר – העיסה, יש להפריש תרומה. חובה כפולה זו אינה קיימת בענבים ויין. וכן לא בזיתים ושמן. המשנה קובעת בנוסף, שחיטה שצמחה בחו"ל ופטורה מתרומות ומעשרות, אך נעשתה לעיסה בארץ, מחוייבת בחלה! "פרות חוצה לארץ שניכנסו לארץ חייבים בחלה."

ניתן להציע, שהרעיון שעומד מאחורי הלכה זו הוא, שהפרשת החלה לא באה לתקן את התבואה ולהוציאה ממעמד של טבל, אלא לתקן את האדם, ולהרגילו למחשבה שגם כשרונותיו וכה היצירה שבו נובעים מהסוד של הקב"ה עליו. אם נשוב לנוסח הברכה נוכל להסביר, שיייתכן שחז"ל בבואם לתקן את נוסח הברכה אמנם נסמכו על הפסוק בתהלים, שמתייחס לאדם, אך לנגד עיניהם עמד הניגוד שיצרה התורה בחומש דברים בין מוצא פי ה' לבין הלחם. הנוסח שנקבע "המוציא לחם" מחבר למעשה את שני חלקי הפסוק לרעיון אחד, וכפי שמובא נשם משמואל, ויחי תרע"ז בשם האר"י ז"ל שדרש את הפסוק כך: "לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' – שבלחם – יחיה האדם."

נמצינו למדים, שהאדם בברכו על פתו ולחמו: "ברוך אתה ה... המוציא לחם מן הארץ." לא רק נותן תודה על הבריאה של הצומח, ולא רק מודה על אפשרותו להפיק מהחיטה את הלחם, אלא גם מכריז על אמונתו בבורא עולם שבטובו מחייה אותו ונותן לו את הכוח לעשות את כל החיל הזה. ע"כ הרב יהודה אלטשולר.

הרב עמרם אייזנשטיין ז"ט וְהִסִּיר יְיָ מִמֶּךָ כָּל-חֲלִי וְכָל-מִדּוֹי מִצְרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יִשְׁיִמָּךְ
כִּד וְנִתְּנָם בְּכָל-שָׁנָיִךְ:

כיון שלא הפסיקו באתנחתא ביוחסיר השם ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעתו לא ישימם בך, משמע שיונתנם בכל שנאיך אינו מוסב על יכל חללי שבתחילת הפסוק. והטעם לזה, היינו כמו שכתב בספורנו שימדוי מצרים הרעים זה מחלות מדבקות, ואמר שאע"פ שיתנם בשנאיך לא יתנם בך. וכלפי יכל חללי שזה לא מחלות מדבקות, אין חידוש בזה שלא ידבקו בך.

ח יח וְזָכַרְתָּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִתְּךָ לְדָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת-בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע
לְאַבְרָהָם בְּיָוֶם הַזֶּה:

ראיתי שמביאים בשם 'אדרת אליהו שיכיוס הזוהי הכוונה כמו שאתה רואה בעצמך היום הזה, שאין לך זכות בעצמך, אלא מחמת הברית והשבועה לאבות. ולפי זה קשה למה

אין האתנחתא בילמען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך, שהרי יכיוס הזהי הוא ענין נפרד.

לשון אדרת אליהו. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל, למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיוס הזה. הרב אברבנאל פירש, כמו שלא תוכל לומר היום הזה שכחך ועוצם ירך עשה לך את החיל הזה כן לא תוכל לומר זאת לדורות. ולפי פירושו הכתוב מסודר. ונראה לי כי "כיוס הזה" קאי על השבועה כמו שנאמר 'לא בעדקתך ובישר לבבך (דברים ט, ה)' רק למען השבועה אשר נשבע... לאבותיך כי אין לך זכות בעצמך, והוא "כיוס הזה", פירוש כמו שאתה רואה בעצמך היום הזה:

ובפשטות נראה שיליוס הזהי מוסב על יהקים את בריתו, שכמו שהוא מקיים היום הזה את הברית, כך מקיים בימים ההם. וכמו שפירש ר' דוד כוכב בספרו 'מקרא מבואר'. **א"ה.** כנראה איני מבין כאן משהו. במקרא זה מבואר הצינוי לזכור את ה' נותן הכוח למען הקים את הברית. הזכירה היא הפתיחה ולפי הכלל הצינוי האתנח בעצירה הבאה, שהיא עשיית החייל. המשך הפלפול אינו הכרחי, ולא משנה אם לפי ההדגש של אדרת אליהו, או פירוש אחר.

ט יג ויאמר יהוה אלי לאמר ראיתי את-העם הזה והנה עם-קשה-עָרְף הוא: כאן לא הפסיקו בויאמר השם אלי ראיתי את העם הזה. ואילו ביחזקאל טז ו מוטעם: **וְאָנֹכִי עָלִיךָ וְאָרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ וְאָמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי וְאָמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי:** הרי שהפסיקו בויאעבור עליך ואראך.

ונראה שהסיבה לשינוי ההטעמה היא שכאן אין כוונת הכתוב לומר את עצם ראיית העם, אלא שראה אותם שהם עם קשה עורף. משא"כ בויאעבור עליך ואראך זה הוא ענין לעצמו, שאמר שהקב"ה השגיח עליהם לראותם. אמנם שם י"ל שזה משום שתיבת 'ואראך' נמשכת למעלה ולמטה, וכמש"כ האבן עזרא בכמה מקומות,⁹ וכאילו שכתוב שם: ויאעבור עליך ואראך, ואראך מתבוססת בדמך.

תן לחכם ויחכם-עור

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה <http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺

⁹ והוא יסדר שנחלקי שזה אחת משלשים ושתים מידות שהיה ר"א בנו של ריה"ג דורש באגדה, וכמו שהביא רש"י בדברי הימים ב ל יח. **א"ה.** מודעת זאת שפירוש דברי הימים אינו של רש"י.